

Sygn. akt I C 207/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 lutego 2020r

Sąd Okręgowy w Łomży Wydział I Cywilny

w składzie :

Przewodniczący : Andrzej Kordowski

Protokolant : Monika Chrzanowska

po rozpoznaniu w dniu 20 stycznia 2020r

na rozprawie sprawy

z powództwa R. S.

przeciwko T. T. (1)

o zachówek w wysokości 199.188 zł.

I. zasądza od pozwanego T. T. (1) na rzecz powódki R. S. kwotę 35.736,25 zł. / trzydzieści pięć tysięcy siedemset trzydzieści sześć złotych 25/100 groszy/ z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 26 lutego 2018r. do dnia zapłaty;

II. w pozostałym zakresie powództwo oddala;

III. zasądza od powódki R. S. na rzecz pozwanego T. T. (1) kwotę 3.575,22 zł. / trzy tysiące pięćset siedemdziesiąt pięć tysięcy złotych 22/100 groszy/ tytułem zwrotu kosztów procesu;

IV. nakazuje pobrać na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Łomży, z zasądzonych roszczenia od powódki R. S. kwotę 6.812,69 zł. / sześć tysięcy osiemset dwanaście złotych 69/100 groszy/ oraz pozwanego T. T. (1) kwotę 2.419,46 zł. / dwa tysiące czterysta dziewiętnaście złotych 46/100 groszy/ tytułem brakującej części opłaty od pozwu i wydatków.

Sygn. akt I C 207/18

UZASADNIENIE

Powódka R. S., reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, wniosła o zasądzenie od pozwanego T. T. (1), tytułem zachowku, kwoty 199.188 złotych wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia 27 lutego 2018 roku do dnia zapłaty oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów postępowania wraz z kosztami zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Pozwany T. T. (2), reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, w odpowiedzi na pozew, wniosł o oddalenie powództwa w całości, zasądzenie od strony powodowej na rzecz pozwanego kosztów postępowania w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

Strony niniejszego postępowania: powódka R. S. i pozwany T. T. (2) są dziećmi zmarłej w dniu 18 października 2014 roku J. T..

Mocą aktu notarialnego - umowy darowizny, sporządzonej w Państwowym Biurze Notarialnym w G., w dniu 1 sierpnia 1991 r., rep. A: (...), I. i J. małżonkowie T. darowali własność gospodarstwa rolnego zabudowanego, położonego we wsi Z. i W. gminy T., o łącznym obszarze 9 ha 4200 m² oznaczonego na mapie nr 137, 188, 58/4, 57/2, 57/5, 79/9, 44/2 swemu synowi, pozwanemu T. T. (2). Małżonkowie byli współwłaścicielami tego gospodarstwa na prawach wspólności ustawowej. Na powyższym gospodarstwie w dacie przekazania znajdowały się zabudowania mieszkalno-gospodarcze. Przy akcie okazano notariuszowi decyzję wydaną przez ZUS w Z. z dnia 6 czerwca 1991 roku nr (...) z której wynikało, że J. T. uzyska emeryturę z chwilą zaprzestania produkcji rolnej (§ 2 ww. aktu notarialnego). Stosownie do § 7 przedmiotowej umowy darowizny T. T. (2) ustanowił na nabytej nieruchomości służebność osobistą na rzecz darczyńców polegającą na korzystaniu przez nich ze wszystkich pomieszczeń w niezbędnym zakresie w budynku mieszkalnym i w budynkach gospodarczych oraz użytkowanie działki o obszarze 30 arów. Na podstawie tej umowy I. i J. małżonkowie T. oraz T. T. (2) wnieśli o założenie księgi wieczystej dla gospodarstwa rolnego zabudowanego oraz wpis w dziale III służebności na rzecz darczyńców (§ 8 umowy). Dla powyższej nieruchomości Sąd Rejonowy w Łomży Zamiejskowy Wydział Ksiąg Wieczystych z siedzibą w G. prowadzi księgę wieczystą o nr (...).

W dacie przekazania gospodarstwa rolnego umową darowizny rep. A: (...) T. T. (2) mieszkał w domu mieszkalnym posadowionym na nieruchomości, stanowiącej gospodarstwo rolne, wspólnie z rodzicami. Był żonaty i posiadał troje dzieci. Wspólnie z żoną pracował na przedmiotowym gospodarstwie rolnym, był ubezpieczony w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Powódka R. S. była mężatką i zamieszkiwała w K.. Po zawarciu umowy darowizny powódka odwiedzała dom rodzinny co dwa, trzy miesiące jak również komunikowała się z rodzicami listownie lub też telefonicznie. Przyjeżdżając do rodziców przywoziła im drobne prezenty oraz rzeczy o których zakup prosiła matka J. T.. W czasie odwiedzin powódki J. T. rozliczała się z córką finansowo, oddając jej pieniądze za zakupy. Relacje między powódką, a matką były dobre. Powódka interesowała się stanem zdrowia matki, a w trakcie jej pobytu w szpitalu odwiedzała ją. Po przekazaniu gospodarstwa rolnego przez I. i J. małżonków T. na rzecz pozwanego T. T. (2), J. T. również przekazywała na rzecz córki R. S. drobne kwoty pieniężne zaoszczędzone z otrzymywanej emerytury z KRUS.

Po przekazaniu przez I. i J. małżonków T. gospodarstwa rolnego na rzecz T. T. (2), dokonywał on rozbudowy i remontów budynków inwentarskich oraz wyremontował i rozbudował budynek mieszkalny. Jeszcze przed przekazaniem gospodarstwa, w roku 1986 rozpoczął on budowę stodoły z częścią inwentarską. W tym celu rozebrał budynek stodoły drewnianej. Budowa nowego budynku trwała 3 lata i w całości została sfinansowana ze środków finansowych pochodzących od pozwanego. W tym czasie bowiem pozwany T. T. (2) prowadził już gospodarstwo rolne, hodował świnie, byczki.

Stosownie do postanowienia Sądu Rejonowego w Grajewie z dnia 9 listopada 2017 r., sygn. akt I Ns 281/17 spadkobiercami ustawowymi po zmarłej J. T. zostali mąż I. T. w 1/3 części, syn T. T. (2) w 1/3 części oraz córka R. S. zd. T. w 1/3 części.

6 lutego 2018 roku pełnomocnik powódki skierował do pozwanego T. T. (2) wezwanie do zapłaty zachowku, wskazując, że R. S. przysługuje roszczenie o wypłatę należnego zachowku w wysokości 1/2 udziału spadkowego, który wynosi 1/3 (co daje 1/6). T. T. (2) został wezwany do zapłaty kwoty 200.000 zł tytułem należnego powódce zachowku po zmarłej J. T., w terminie 14 dni od daty odebrania wezwania. Wezwanie zawierało informację, iż brak zapłaty w wyznaczonym terminie lub zignorowanie wezwania spowoduje niezwłoczne skierowanie sprawy na drogę postępowania sądowego. Powyższe wezwanie pozwany odebrał 12 lutego 2018 r.

W piśmie z dnia 20 lutego 2018 r. pozwany T. T. (2) zakwestionował możliwość zaliczenia do substratu zachowku otrzymanego od I. i J. małżonków T. gospodarstwa rolnego.

(...) do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w M. zaliczył R. S. do stopnia niepełnosprawności – umiarkowanego do dnia 31 marca 2020 r. z ustaleniem, że stopień niepełnosprawności datuje się od 2 lutego 2018 r. Wskazano, że

może ona być zatrudniona w warunkach pracy chronionej i konieczne jest zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze oraz pomoce techniczne, ułatwiające funkcjonowanie.

Aktem notarialnym z dnia 22 listopada 2013 r. rep. A: (...) zawartym w Kancelarii Notarialnej w K. R. jedlina S. i A. S. ustanowili rozdzielność majątkową. Powódka zamieszkuje w wynajmowanym mieszkaniu w K., a jej mąż w W.. Każdy z małżonków utrzymuje się samodzielnie. Jej dochód za rok 2017 stanowi kwota 64.806,16 zł.

T. T. (2) uzyskuje dochód roczny z gospodarstwa rolnego w wysokości 25.206,93 zł.

Koszty pogrzebu J. T. poniosła powódka, a pozwany poniósł koszty wystawienia nagrobka. Powódka pobrała też zasiłek pogrzebowy z KRUS. w wysokości 4.000 zł.

Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił w oparciu o: postanowienie Sądu Rejonowego w Grajewie z dnia 9 listopada 2017 r., sygn. akt I Ns 281/17 (k. 13), odpis skrócony aktu urodzenia i małżeństwa (k. 14,15), akt notarialny (k. 16-17), wezwanie do zapłaty z potwierdzeniem odbioru (k. 18-23), odpowiedź pozwanego (k. 24-25), treść księgi wieczystej (k. 27-45), dokumentacji medycznej (k. 70-77), zeznania PIT – 37, PIT-o R. S. (k. 78-88), aktu notarialnego (k. 97-98), umowy najmu lokalu mieszkalnego (k. 99-101), PIT -11 A. S. (k. 102-104), zaświadczenia (k. 125), decyzji (k. 126-127), protokołu odbiorczego (k. 128), zawiadomienia o zakończeniu budowy (k. 129), umowy (k. 130-131), dokumentacji fotograficznej (k. 132, 154-162, 209, 214, 217-219), decyzji Urzędu Gminy w T. (k. 135, 137), wezwania płatniczego (k. 136), umowy dzierżawy (k. 138), karty statystycznej do karty zgonu (k. 151), faktury (k. 152, 153), kserokopii listów (k. 165-190), pisma KRUS (k. 192-193v), zeznań świadków w osobach: B. T. (k. 203v-204), D. O. (k. 204-204v), M. S. (k. 204v), A. W. (k. 210v-211), J. L. (k. 210v), E. S. (k. 334), E. P. (1) (k. 333v), S. S. (k. 334-334v), Z. T. (k. 334v), wyjaśnień powódki (k. 211-211), wyjaśnień pozwanego (k. 211v-212), opinii biegłego z zakresu geodezji i szacowania nieruchomości (k. 234-281), odpowiedzi biegłego na zarzuty do opinii (k. 337-339), ustnej opinii uzupełniającej biegłego M. B. (k. 340v).

Sąd Okręgowy zważył co następuje;

Powództwo zasługiwało na uwzględnienie w części.

Wskazać należy, że przedmiotem niniejszego postępowania była zasadność roszczenia powódki względem pozwanego o zachówek po zmarłej J. T., zarówno co do zasady jak i co do wysokości.

Pozwany kwestionował możliwość doliczenia zawartej między I. i J. małżonkami T., a pozwanym T. T. (2) umowy darowizny której przedmiotem było gospodarstwo rolne wskazując, że umowa zawarta między stronami nie jest umową darowizny, o której mowa w art. 888 k.c. Podnosił, że wolą stron umowy było przekazanie gospodarstwa rolnego pozwanemu w trybie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w związku z czym małżonkowie I. i J. T. po przekazaniu pozwanemu gospodarstwa rolnego otrzymali świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników. W ocenie pozwanego odmienną umowę przekazania gospodarstwa rolnego następcy od umowy darowizny wynika z przyczyny jej zawarcia, którą jest dążenie do uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego. W związku z powyższym umowa ta nie mieści się w katalogu umów uregulowanych w kodeksie cywilnym.

Z taką argumentacją jednak nie sposób się zgodzić.

Kwestia darowizn podlegających doliczeniu do substratu zachowku została jasno uregulowana w art. 993 i 994 k.c. Z przepisów tych jasno wynika, że zasadą jest, iż zaliczeniu podlegają wszystkie darowizny. Wyjątek stanowią drobne darowizny przyjęte zwyczajowo w danych stosunkach oraz darowizny na rzecz osób niebędących spadkobiercami ani uprawnionymi do zachowku dokonane ponad 10 lat przed otwarciem spadku (dodatkowe wyjątki przewidują art. 994 § 2 i 3 k.c.). Takie stanowisko wyraził też Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 30 marca 2011 r., sygn. akt III CZP 136/10, wskazując, że ustawodawca, poza wskazanymi wyjątkami, nie zdecydował się na uzależnienie doliczania wartości świadczeń na podstawie umów darowizn do substratu zachowku od ich przedmiotu. Bez względu na to, czy przedmiotem darowizny jest nieruchomość, czy ruchomość, gospodarstwo rolne, czy przedsiębiorstwo, wartość

darowizny podlega zaliczeniu na substrat zachowku. Ponadto, ustawodawca nie uzależnił także kwestii doliczania darowizny do substratu zachowku od celu, w jakim darowizna została dokonana. Nie ma znaczenia, czy darczyńca chciał w ten sposób uregulować sprawy majątkowe, czy uzyskać uprawnienie do renty bądź emerytury. Istotne jest, że zdecydował się na zawarcie umowy darowizny w kształcie przewidzianym w kodeksie cywilnym. Podobny pogląd przedstawił w uzasadnieniu wyroku Sąd Apelacyjny w Białymstoku w sprawie I ACa 285/15, który Sąd Okręgowy podziela w całości.

Tym samym nie ma podstaw aby umowa darowizny z 1 sierpnia 1991 r., zawarta między I. i J. małżonkami T., a T. T. (2) jako czynność dokonana przed notariuszem, jednoznacznie nazwana i zawierająca elementy istotne właściwe umowie darowizny z art. 888 i nast. Kodeksu cywilnego, nie została uwzględniona przy obliczaniu zachowku.. Wskazać również należy, że podniesiony przez pozwanego zarzut sprzeczności żądania zasądzenia zachowku z zasadami współzycia społecznego nie zasługiwał na uwzględnienie. Co do zasady nie wyklucza się możliwości zastosowania art. 5 k.c. w sprawie o zachówek jednakże zarówno w orzecznictwie jak i w literaturze podkreśla się, iż winien on być stosowany niezwykle ostrożnie albowiem ocena sądu, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa podmiotowego, nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych (wyr. SN z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 215/03, PiP 2006, z. 6, s. 111 z glosą T. Justyńskiego). W judykaturze podkreśla się, iż przy redukcji, bądź też unicestwieniu prawa podmiotowego należy zachować dużą ostrożność, a z drugiej strony dokonać wnikliwego rozważenia wszystkich aspektów konkretnego wypadku, a do nadużycia prawa będzie mogło dojść jedynie wyjątkowo, w przypadkach szczególnie rażących (por. wyrok SA w Poznaniu z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie I ACa 1121/11, Lex nr 1133334) i zastosowanie art. 5 k.c. nie może udaremniać celów przepisu o zachowku (por. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2012 r. w sprawie I ACa 1349/11, Lex nr 1120012). Pozbawienie uprawnionego do zachowku musi zatem sankcjonować wyłącznie rażące przypadki nadużycia tego prawa (por. wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2004 r. w sprawie IV CK 215/03, Lex nr 152889 oraz z dnia 25 stycznia 2001 r. w sprawie IV CKN 250/00, Lex nr 490432).

Prawo do zachowku wynika z ustawy i służy urzeczywistnieniu obowiązków moralnych spadkodawcy względem swoich najbliższych, a jego celem jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny zmarłego przez zapewnienie im niezależnie od woli, a nawet wbrew woli zmarłego, określonego roszczenia pieniężnego. Zachówek stanowi minimum zagwarantowanego udziału w spadku spadkobiercy, który dziedziczyłby na podstawie ustawy, jednakże, jak wskazał Sąd Najwyższy w swojej uchwale z dnia 19 maja 1981 r., sygn. akt III CZP 18/81 (OSNC 1981/12/228), w sprawie o zachówek nie jest wyłączone obniżenie wysokości należnej z tego tytułu sumy na podstawie art. 5 k.c. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 stycznia 2001 r., sygn. akt IV CKN 250/00 (Lex nr 490432) wskazał również, że pozbawienie tego udziału na podstawie art. 5 k.c. może mieć miejsce tylko w sytuacjach rzeczywiście wyjątkowych. Sąd Najwyższy wypowiedział się w tej sprawie również w wyroku z dnia 7 kwietnia 2004 r., sygn. akt IV CK 215/03 (Lex nr 152889) wskazując, że sprzeczność z zasadami współzycia zachodziłaby wówczas, gdyby w świetle reguł lub wartości moralnych powszechnie społecznie akceptowanych żądanie zapłaty należności z tytułu zachowku musiało być ocenione negatywnie. Jak zatem wynika z powyższego zakres zastosowania przepisu art. 5 k.c. powinien być stosunkowo wąski i winien znaleźć zastosowanie w przypadkach zupełnie wyjątkowych. Dokonując osądu roszczenia o zachówek w tym aspekcie należy mieć na uwadze, że już samo pozbawienie uprawnionego do zachowku korzyści ze spadku w drodze dziedziczenia jest dla niego okolicznością krzywdzącą i dolegliwą, a stanu tego nie powinno jeszcze pogłębiać ograniczenie możliwości realizacji roszczeń z tytułu zachowku.

W ocenie Sądu taka wyjątkowa sytuacja, która uzasadniałaby zastosowanie art. 5 k.c. i nieuwzględnienie na tej podstawie roszczenia powódki, czy też zmniejszenie wysokości zachowku nie zachodzi w niniejszej sprawie.

W toku postępowania ustalono bowiem, że powódka po wyprowadzeniu się z domu rodzinnego, aż do śmierci J. T. utrzymywała z nią stosunki rodzinne. Z zeznań przesłuchanych w sprawie świadków wynika, że powódka odwiedzała matkę około 3, 4 razy do roku i relacje między nimi były ciepłe. Na wakacje rokrocznie do dziadków przyjeżdżała córka powódki J.. Świadek A. W. córka pozwanego zeznała wręcz że relacje między babcią (J. T., a powódką były bardzo dobre). Po rozwodzie powódki J. T. przyjechała do powódki (do K.) aby pomóc.. Mama i babcia codziennie

komunikowały się ze sobą przez telefon komórkowy (zeznania J. L. k. 210v). W ocenie świadka B. T. – żony pozwanego, J. ubóstwiała R. (k. 204.). Jednocześnie żaden z przesłuchanych w sprawie świadków (również wnioskowanych przez pozwanego) nie wskazywał na negatywne relacje między powódką, a jej matką. Z dołączonej zaś przez powódkę dokumentacji wprost wynika, że powódka komunikowała się listownie i telefonicznie z matką. Z listów pisanych przez J. T. do powódki wynika, że ta zwierzała się powódce, opowiadała jej o życiu codziennym, odwiedzała powódkę wspólnie z mężem w okresie świątecznym. Brak jest zatem podstaw do ustalenia, że stosunki między powódką, a jej matką były tego rodzaju, że uzasadniałyby zastosowanie w niniejszej sprawie art. 5 k.c., celem czy to pozbawienia powódki prawa do zachowku po zmarłej J. T., czy też zmniejszenia jego wysokości.

Nie sposób również podzielić argumentacji pozwanego, iż przedmiotowe roszczenie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego albowiem powódka po uzyskaniu przez J. T. świadczenia emerytalnego z KRUS otrzymywała od matki kwoty które z pewnością wyczerpały należny powódce zachówek. Wskazać należy, że z okoliczności sprawy nie wynika, aby J. T. przeznaczyła na rzecz powódki łącznie znaczną kwotę. Dołączona zaś przez powódkę dokumentacja w formie listów pisanych przez zmarłą J. T. do córki wskazuje, iż powódka dokonywała różnego rodzaju zakupów tj. artykuły spożywcze czy też drobne przedmioty gospodarstwa domowego. Tym samym kwoty które następnie przekazywała J. T. na rzecz powódki mogły stanowić formę rozliczenia między nimi. Z listów dodatkowo wynika, że J. T. dołączała do listów nominały pieniężne w wysokości 50 czy 100 zł. Pozwany zaś nie przedstawił żadnych dowodów, które pozwoliłyby na weryfikację i stanowiłyby o ustaleniu, że powódka otrzymała darowiznę która miałaby charakter wyposażenia dziecka w związku z usamodzielnieniem się, czy też służyłaby do regulacji spraw majątkowych, a tylko takie nie mogą być uznane za drobne. Za takie dowody nie mogą być uznane zeznania świadków w osobach: E. P. (2), E. S., Z. T., B. T., D. O., A. W. w zakresie w jakim wskazywali, że zmarła przekazywała znaczne kwoty powódce. Przede wszystkim z zeznań nie wynika jakie to były kwoty i w jakich okresach były przekazywane. Nadto analiza pisma KRUS (k. 192) wskazuje, że emerytura otrzymywana przez J. T. nie była wysoka. W latach 1992 -1994 otrzymywała ona świadczenie w wysokości od 681.500,00 do 202.800,00 zł (kwota przed denominacją). Następnie od 1995 r. pobierała świadczenie w wysokości 206, 49 zł, którego wysokość była zmienna, narastająca. W latach 2006 -2008 uzyskiwała świadczenie również w zmiennych wysokościach w przedziale od ok. 641 zł do 627 zł. Od października 2008 roku uzyskała prawa do dodatku pielęgnacyjnego, tym samym wysokość jej świadczenia wzrosła do kwoty 790 zł. Ostatecznie przed śmiercią wysokość jej emerytury stanowiła kwotę 962,67 zł i 206,67 zł tytułem dodatku pielęgnacyjnego. Tym samym kwoty uzyskiwane przez J. T. z tytułu emerytury rolniczej nie były wysokie. Przy tym miała ona swoje potrzeby tj. artykuły spożywcze, lekarstwa. Samo zestawienie wysokości uzyskiwanej emerytury nie pozwala na poczynienie ustaleń w zakresie wysokości kwot, które J. T. miałaby przekazywać powódce w wysokości odmiennej niż wynika to z listów J. T. czy twierdzeń powódki. Sąd uznał zatem, że kwoty jakie przekazywała J. T. powódce, były to kwoty drobne stanowiące zwyczajowo przyjęte darowizny, prezenty.

Nie sposób zatem przyjąć, aby powódka domagając się zachowku, naruszyła zasady współżycia społecznego. Jako, że obniżenie wysokości zachowku na podstawie art. 5 k.c. może mieć – jak już wskazywano – miejsce jedynie w przypadkach zupełnie wyjątkowych, nie będzie miała znaczenia dla oceny tej okoliczności także sytuacja majątkowa stron, zwłaszcza, że w niniejszej sprawie nie zachodzą przesłanki do ustalenia, by sytuacja powódki była rażąco lepsza od sytuacji pozwanego.

Zgodnie z art. 991 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału (zachówek). Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Zgodnie z art. 993 k.c. przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów i poleceń, natomiast dolicza się do spadku darowizny uczynione przez spadkodawcę.

Natomiast zgodnie z art. 1000 § 1 k.c. jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże obdarowany jest zobowiązany do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny.

W niniejszej sprawie J. T. – spadkodawca rozporządziła swym majątkiem w taki sposób, że uczyniona wcześniej darowizna wyczerpała cały spadek. Przy czym podkreślenia wymaga, że zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Sądu Najwyższego darowizny dokonane na rzecz osób będących spadkobiercami podlegają doliczeniu do spadku (art. 994 § 1 k.c.), choćby zostały poczynione dawniej niż na dziesięć lat przed otwarciem spadku (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2014 r., sygn. akt I CSK 252/13). Niemożność doliczania do spadku po upływie dziesięciu lat licząc wstecz od śmierci spadkodawcy dotyczy tylko darowizn, które dokonane były na rzecz osób obcych, nie będących ani spadkobiercami, ani uprawnionymi do zachowku (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 listopada 1996 r., sygn. akt I ACr 308/96).

Tym samym wartość uczynionej darowizny, zgodnie z dyspozycją art. 994 § 1 k.c., winna zostać doliczona do obliczenia należnego powodce zachowku. Stosownie zaś do art. 995 § 1 k.c. wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalania zachowku.

W tym zakresie ustalenia Sądu zostały dokonane w oparciu o treść opinii biegłego z zakresu szacowania nieruchomości.

Biegły w opinii głównej uwzględniając projekt budowlany z marca 2000 roku oraz oświadczenia powódki i pozwanego ustalił, że na działce we wsi Z. w dniu 1 sierpnia 1991 roku znajdowały się: budynek gospodarczy betonowy, budynek gospodarczy betonowy, budynek gospodarczy drewniany, budynek gospodarczy drewniany, stodoła z częścią inwentarską, budynek inwentarski murowany oraz budynek mieszkalny parterowy z poddaszem garażowym. Biegły wyliczył wartość budynków i budowli oraz wartość poszczególnych nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego oraz wartość służebności osobistej przysługującej I. i J. małżonkom T., które to prawo obciążało nieruchomość będącą przedmiotem darowizny. Biegły ustalił, że wartość gospodarstwa rolnego według stanu na dzień 1 sierpnia 1991 roku oraz według wartości na dzień 4 lutego 2019 r. stanowi kwotę około 670.500 zł po odliczeniu wartości służebności osobistej w wysokości 119.559 zł.

W sprawie jednakże zaistniały okoliczności stanowiące podstawy do obniżenia wartości gospodarstwa rolnego o wartość poniesionych przez pozwanego nakładów. Stosownie do treści art. 995 § 1 k.c. wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a zatem przepis ten zabezpiecza interes obdarowanego który dokonał nakładów na darowany przedmiot po dniu dokonania darowizny.

W sprawie pozwany wyjaśniał, że jeszcze przed zawarciem między I. i J. małżonkami T. umowy darowizny rozpoczął on w 1986 roku budowę stodoły, która trwała 3 lata. Sąd dał wiarę wyjaśnieniom pozwanego albowiem powyższe potwierdzili przesłuchani w sprawie świadkowie w osobach: E. P. (2) (k. 333v), E. S. (k. 334), S. S. (k. 334), Z. T. (k. 334v) M. S. (k. 204v), D. O. (k. 204-204v), B. T. (k. 203v). Świadczenie ci zgodnie zeznali, że budynek stodoły został pobudowany przez pozwanego wyłącznie przy pomocy ojca pozwanego (dlatego budowa trwała tak długo). Świadczenie ci zeznawali, że pieniądze na budowę stodoły pochodziły ze środków finansowych pochodzących od pozwanego. Jednoznacznie wskazywali, że w tym, czasie pozwany samodzielnie gospodarzył.

Biegły w opinii uzupełniającej wskazał, że w sytuacji gdyby wybudowana stodoła stanowiła nakład na gospodarstwo wyłącznie pozwanego to wartość gospodarstwa będącego przedmiotem darowizny stanowi kwotę 428.835 zł.

Wobec powyższego wartość darowizny podlegającej zaliczeniu na poczet schedy spadkowej, przy uwzględnieniu, że spadkodawczyni darowała udział do $\frac{1}{2}$ w nieruchomości, wynosi 214.417,50 zł (428.835 zł : 2).

Mając na względzie, że przy spadkobranii ustawowym powódka dziedziczyłaby w $\frac{1}{3}$ części spadku, należny jej zachówek wynosi $\frac{1}{6}$ część masy spadkowej tj. kwotę 35.736,25 zł i taką kwotę Sąd w pkt. I wyroku zasądził.

O odsetkach Sąd orzekł na podstawie art. 481 § 1 k.c., od dnia 26 lutego 2018 r. do dnia zapłaty, mając na uwadze termin wskazany w wezwaniu do zapłaty pozwanego.

Biorąc pod uwagę wyniki sprawy oraz sytuację majątkową pozwanego, prowadzącego gospodarstwo rolne, brak jest przesłanek do rozłożenia zasądzonej kwoty na raty.

Sąd jednocześnie oddalił powództwo w pozostałym zakresie o czym orzeczono w pkt. II wyroku.

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c. Powódka wniosła w sprawie o zasądzenie od pozwanego kwoty 199.188 zł. Wygrała sprawę w 17%. Obie strony były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników. Tym samym powódka w takim stosunku winna zwrócić pozwanemu koszty reprezentowania go przez pełnomocnika, co stanowi kwotę 3.575,22 zł (punkt III wyroku).

Sąd na podstawie art. 100 k.p.c. w zw. z art. 113 § 1 k.p.c. nakazał pobrać na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Łomży tytułem brakującej opłaty od pozwu, od powódki R. S. z zasądzanego roszczenia kwotę 6.812,69 zł i od pozwanego T. T. (1) kwotę 2.419,46 zł tytułem brakującej części opłaty od pozwu i wydatków.